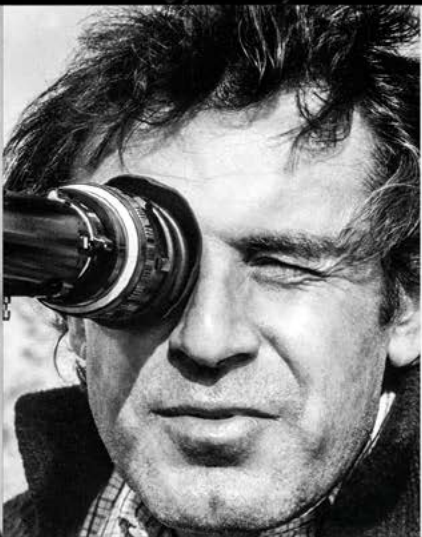

ECCE HOMO

FORMAN

Miloš Forman pohledem blízkých kolegů a přátel

Radim Kratochvíl

MLADÁ FRONTA

Ecce homo Forman

Vyšlo také v tištěné verzi

Vyrobeno pro společnost Palmknihy - eReading

MLADÁ FRONTA

Radim Kratochvíl

Ecce homo Forman – e-kniha

Copyright © Mladá fronta, a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ECCE HOMO

FORMAN

ECCE HOMO

FORMAN

Miloš Forman pohledem blízkých kolegů a přátel

Radim Kratochvíl

Mladá fronta

Text © Radim Kratochvíl, 2019
ISBN 978-80-204-5531-4 (tištěná verze)
ISBN 978-80-204-5695-3 (ePDF)
ISBN 978-80-204-5694-6 (ePub)
ISBN 978-80-204-5696-0 (Mobi)

Mojí rodině a rodičům
Věře Křesadlové a Janu V. Kratochvílovi

*Jan V. Kratochvíl a Miloš Forman.
Otec a skorootec [1]*

SPOJENÉ RODINY

Ten příběh začal daleko dříve, než jsem se narodil. Miloš Forman studoval na konci 50. let 20. století na FAMU na katedře scenáristiky. Tou dobou tam rovněž působil můj dědeček Miloš V. Kratochvíl v úloze učitele a také jako děkan filmové fakulty. V období tuhého komunismu začal student Forman spolu se svým spolužákem propadat kouzlu dekadentních francouzských básníků Baudelaira, Rimbauda a Verlaina. Přišlo se na to a oběma studentům hrozil vyhazov ze školy. Z dnešního pohledu se nám musí zdát neuvěřitelné, že by někdo mohl někoho vyhodit ze školy za zájem o jistý druh poezie, ale v době vykonstruovaných politických procesů s nepřáteli komunistického režimu bylo možné všechno.

Tehdy se dostal ke slovu můj dědeček Miloš V. Kratochvíl – spisovatel historických románů, profesí historik, autor klasických skript pro výuku scenáristiky i řady slavných scénářů realizovaných často ve spolupráci s Otakarem Vávrou. K nejznámějším z nich dodnes patří tzv. „husitská trilogie“ filmů v hlavní roli se Zdeňkem Štěpánkem.

Dědeček byl člověk velmi vzdělaný, kultivovaný, až noblesní. Díky svým hlubokým znalostem o tom, co všechno se v českých zemích událo, měl schopnost nadhledu a odstupu od tehdejšího politického režimu, se kterým však byl nucen komunikovat, pokud chtěl být vydávaným spisovatelem. V situaci, kdy mělo dojít k vyhazovu obou studentů, se vrhl do akce, která měla tomuto hloupému plánu z ještě hloupějších důvodů zabránit. Bylo však třeba postupovat obezřetně.

O podobných kauzách v této době nezřídka rozhodovala komise složená z několika představitelů dělnické třídy. Tito lidé měli

ke kultuře obecně poměrně daleko a nerozuměli jí, anebo jí rozuměli po svém. Přesto se stávali coby zástupci třídy preferované komunisty těmi, kdo měli moc rozhodovat o životech řady jiných lidí, umělce nevyjímaje. Schůzi, na které se mělo rozhodnout o budoucnosti mladých studentů filmové fakulty se „skandálními“ zájmy, svolal tedy dědeček Miloš rafinovaně do jedné luxusní pražské restaurace. Lidové členové komise se v kultivovaném prostředí pohostinského podniku na úrovni dostali do znatelně mírnější nálady. Hlavní téma schůze přišlo navíc na řadu teprve po večeři. K zasedání byli povoláni i výtečníci Miloš Forman a jeho spolužák.

Dědeček Kratochvíl promluvil k schůzujícím způsobem, jakému rozuměli. Zmínil se hlavně o tom, jak mladí lidé nevědí, co činí, že bychom je tedy neměli předčasně soudit, ale dát jim ještě šanci, aby se mohli vyvinout a uzrát v plnohodnotné členy naší socialistické společnosti. Po předchozím kvalitním gastronomickém úvodu mu dali dobře naložení členové komise za pravdu a spokojeně se rozešli do svých domovů.

Miloš Forman byl zachráněn! Lze si představit, že pokud by dědeček Kratochvíl tento večer nezinscenoval, studenti by byli bez milosti vyhozeni a bez dokončené filmové školy by se jen těžko kdokoliv z nich dostal k práci v oboru. Zejména v podmínkách státem organizované filmové produkce. S ohledem na to, co u Miloše Formana v jeho kariéře následovalo, by to byla nesmírná škoda.

Tato událost je symbolickým úvodem pro příběhy, které budou následovat, a prvním kontaktem mezi rodinou Kratochvílů a Formanů, jež později vytvořily neočekávaná spojení a spojenectví. A to do té míry, že ono nominální rozdělení na dvě rodiny pro mě vlastně už dávno přestalo platit. Soukromě tedy naše rodinné uskupení, dosahující pozoruhodné žánrové i geografické šíře, označuji po vzoru slavné nadnárodní organizace názvem Spojené rodiny.

Navíc mají naše Spojené rodiny občas další blízké přesahy do rodin dalších. Charakterizuje to přílehavě fotografie z prosince roku 2000, kterou jsem dostal od Theodora Pištěka na začátku jedné z našich cest s Milošem Formanem na kolech po Francii. Jsem na ní zachycen u stolu mezi oběma zmíněnými pány s ručně psaným dovětkem: „Ty kluku šťastná, kdo může říct, že má tři táty!“ Dóda, jak je Theodor

Pišťek mezi přáteli nazýván, tím narážel ještě na mého skutečného otce, kterým je Jan V. Kratochvíl, nazývaný „básník okamžiku“. Je pravda, že mít tři táty je jistě lepší než nemít tátu žádného, zejména s přihlédnutím k tomu, že v tomto případě byl jeden táta lepší než druhý.

Role mého skutečného otce byla pro podobu našich Spojených rodin naprosto zásadní. To, že se coby syn Milošova učitele seznámil s mojí matkou Věrou Křesadlovou, byla v době, kdy už Miloš Forman pobýval delší dobu v Americe, náhoda. A podíváme-li se na fotografie mých rodičů v době, kdy k tomu došlo, vlastně se jim vůbec nedivím. Byla to krásná dvojice, a to po všech stránkách. Ovšem právě okolnost, že můj táta byl synem profesora Kratochvíla, který držel na FAMU nad Milošem Formanem ochrannou ruku, je ohromně zajímavá. Můj tatínek se tak vlastně stal jakýmsi náhradním vychovatelem a starším kamarádem i pro mé dva bratry a Milošovy syny v době jeho převážné nepřítomnosti, a to v důležitém formujícím období jejich dospívání.

Tatínek moc nerozlišoval, kdo je od koho. Byli jsme prostě všichni jeho. Myslím také, že se s bratry měli vzájemně rádi, což trvalo po celou dobu jejich setkávání. Možná svou roli sehrál i fakt, že tatínek v této době i později pracoval jako režisér a scenárista na poli nového divadla, které se dnes nazývá „novým cirkusem“. Ve spolupráci s několika umělci, především se Ctiborem Turbou, stál u zrodu z dnešního pohledu legendárních představení Pantomimy Alfreda Jarryho a Cirkusu Alfred, který byl pravděpodobně prvním „novým cirkusem“ na světě, i když se mu tak tehdy ještě neříkalo. Mám za to, že se tento svět, kam nás táta často bral, stal bratrům blízký do té míry, že se stal jejich profesí, v níž pokračují, dobývají nové mety a překračují horizonty divadelního umění nejen po celé Evropě.

TAJEMNÉ PŘEDMĚTY

Když přemyslím nad tím, jak jsem vnímal Miloše v době, kdy jsme se ještě nepotkávali, říkám si, že se jednalo o obraz vybudovaný v dětské fantazii na základě určitých předmětů. Tyto věci byly důkazem o tom, že v našem bytě v Dejvicích v Praze 6 pobýval delší dobu někdo velmi tajuplný a zajímavý, koho jsem tam však nikdy neviděl. Miloš se usadil v Americe už několik let předtím, než jsem se narodil, šlo tedy většinou o záhadné předměty vyprávějící dobrodružné příběhy z dalekého západního světa opředeného legendami. V jedné z místností například visela obří velkoformátová mapa Paříže pokrývající celou jednu stěnu. Jako dítě jsem se zájmem jezdil prstíkem po jejích bulvárech, ulicích i uličkách. Můj největší zájem přirozeně poutala Eiffelova věž vyobrazená i na mapě jako dominanta. Fascinovala mě velikost celého města, množství náměstí i náměstíček a domů – skutečný samostatný svět ve světě.

Dalšími neobvyklými předměty byly knihy a časopisy v cizích jazycích, zejména francouzštině a angličtině. Ty jsem našel na půdě naší chalupy, kterou jsem jednou zvědavě prošmejdil, ale i v knihovně pražského bytu. Mezi knížkami byly monografie významných filmařů, herců, spisovatelů a dalších umělců všeho druhu. Časopisy se vyznačovaly velkými barevnými fotografiemi a obrázky na titulních stranách s nejrůznějšími osobnostmi, zejména ze světa politiky, často na nich však zářili i kdysi slavní, ale už pozapomenutí herci stříbrného plátna. Americký svět jsem začal poprvé vnímat právě skrze tato časopisecká okna zachycující velké události převážně 60. let, o nichž jsem nevěděl vůbec nic, ale které působily úžasně přitažlivě.

V některých luxusně vyhlížejících krabicích s měkkým polstrováním jsem našel sošky nebo upomínkové předměty, které jsem později identifikoval jako ceny ze zahraničních filmových festivalů. O kus dál byla série barevných gramodesek, nezřídka amerických kapel. Tato kolekce ojedinělých a v té době u nás vzácných kusů zase převážně souvisela s mými bratry, kteří je buď dostávali darem od svého tatínka, nebo si je sami vozili ze svých cest do ciziny. Tak či onak se staly jedním ze zvukových elementů zvěstujících daleký a barvitý svět.

Bratři se tu a tam z dalekých cest za svým tatínkem navraceli i s americkými komiksy, které měly pro mě v té době cenu zlata. Komiksem a zejména příběhy superhrdinů, jako je Batman, Superman nebo Spider-Man, jsem žil odjakživa, což mě nepustilo ani v takzvané dospělém věku.

V bytě i na jiných místech, kde jsme jako rodina pobývali, zůstávaly zkrátka důkazy o dobrodružném životě někoho, koho jsem neznal, ale o kom se mluvilo s úctou a hrdostí. Miloš Forman tedy pro mě byl zpočátku virtuální osobností, vysněnou na základě těchto tajemných předmětů za pomoci dětské fantazie, která, jak známo, nezná mezí. Kolem panovala komunistická 80. léta, tedy doba, kdy jste nemohli jen tak vycestovat na Západ. Pamětníci si jistě nad touto větou povzdechnou a mladší pravděpodobně jen se smíchem pokrčí rameny, jak to jenom vůbec bylo možné.

PO SVĚTĚ NA KOLE

Někdy po sametové revoluci, tedy nejdříve v roce 1990, se Miloš rozhodl zakomponovat do programu svého zralého věku cesty na kole. Žádné lokální, jak je běžné u většiny příležitostných jezdců, kteří se projíždějí po okolí, aby se v klidu vrátili do bezpečných přístavů svých domovů. Šlo o cesty evropského formátu. Byla to svého druhu aktivní dovolená – konaly se totiž vždy v létě.

Cyklistika Miloše bavila nejen pro udržení fyzické kondice, kterou měl ostatně lepší než většina jeho vrstevníků, a nejen těch, jak jsem měl možnost coby netrénovaný chlapec poznat z první ruky nebo od prvního nášlapu. Bral ji také jako možnost podívat se díky ní na místa, jež mu byla blízka. Lépe řečeno místa jemu blízka a z Ameriky vzdálená. Všechny tyto cesty se totiž konaly po Evropě, a to po Evropě západní. A vedle přirozené zvědavosti cestovatelského rázu byla hlavním motorem těchto výprav zejména vynikající gastronomie.

Proč mě vlastně Miloš na tyto cyklocesty pozval a později nadále bral? Z počátku, kdy mi bylo zhruba 12 let, mě prostě zahrnul do širšího chápání svojí rodiny, kam patřili hlavně jeho synové, s nimiž se mohl setkat a delší dobu pobýt právě na těchto výletech. V této době, tedy na začátku 90. let 20. století, jak známo už přes dvě desítky let pobýval ve svém novém domově, ve Spojených státech amerických, zatímco ostatní žili v Praze.

Tehdy jsem vůbec netušil, že tím začíná naprosto výjimečné období mého života, díky němuž se v následujících letech podívám na místa, na která bych se za běžných okolností života pražského kluka nikdy

nedostal. A že zažiji dobrodružství, ochutnám jídla, ucítím vůně, o nichž by mě to doma ani nenapadlo.

Dalším důvodem, který mi ale došel až o mnoho let později, byla Milošova velkorysost a svého druhu možná i oplátka mému tatínkovi za to, že se naopak on zase dobře staral o mé bratry, tedy Milošovy syny, v době, kdy on sám byl vázán svojí filmovou kariérou v USA. V té době totiž bratři v Praze dospívali, ale mého tatínka Honzu si oblíbili pro jeho lehkou a vtipně hravou povahu, jež mu vydržela celý život a pro kterou byl vítaným společníkem i účastníkem řady společenských akcí. Navíc se naši oba tatínkové měli rádi, respektovali se a tento překryv se přirozeně promítal i promítá do vztahu, který mám s bratry. Jsou to prostě moji brachouni. A tedy zásadní součásti našich Spojených rodin.

Zpočátku naše cykloskupinka sestávala z Miloše, který jel po většinu času na špici jako první, za ním jeho dobrý přítel a spolupracovník Theodor Pištěk a případně i jeden nebo oba bratři, podle toho, jak měl kdo čas. Já jsem zpravidla jel za oběma pány na místě předposledním a zezadu mě jistil jeden z dospělejších bratrů. Dalo by se tedy říct, že jsme byli uspořádáni na začátku naší lajny hierarchicky, zatímco ke konci spíše prakticky. Miloš se jako skutečný vůdce jen zřídka ohlížel a stále razil cestu dopředu. Jeho galuska a svalnatá lýtka zahnědlá od slunce bylo to nejčastější, co jsem měl po mnohé hodiny a hodiny našich cest neustále před sebou.

Cyklista vepředu rozrážel vzduch, a čím blíže jste byli za ním, tím snadněji se vám jelo. Na druhou stranu bylo třeba dávat pozor, abychom nenarazili do nohou předchozího jezdce, k čemuž občas docházelo, hlavně při svižnějším sjezdu z nějakého kopce. Tu a tam se to stávalo, ale většinou to bylo jen drobné štrejchnutí kola o kolo, což ale i tak mohlo být při jízdě nebezpečné. Miloš se v takových případech zpravidla otočil a vyčítavě zabasoval: „Čoveče, co děláš?!“ Dával jsem si pak více pozor a naučil se zachovávat bezpečný rozestup a předvídat, což se hodí nejen u jízdy na silnici, ale v životě obecně.

Při delších cestách, jako byly ty naše, se vyplatila značková, především však kvalitní výbava. Jejím základem se stala goretexová bunda ve svítivě oranžové nebo světle zelené barvě, která se hodila hlavně ve větrném počasí nebo při dešti. Na nosiči za sedlem jsme

měli gumicukem upevněné věci a na hlavě kšiltovku. Moje oblíbená byla – jak jinak – se značkou NY, tedy zkratkou pro New York. Miloš, tehdy s velkými brýlemi s hranatými a silnými obroučkami, měl po většinu času čelenku.

Většinu věcí jsem zdědil po Milošovi z předchozích cest. Po celý rok byly uloženy u bratrů v domě v Suchdole v několika truhlách, které vydaly své bohatství vždy, když se začala chystat další výprava. Milošovy věci byly pochopitelně kvalitní a na delších cestách skvěle posloužily. Základem přirozeně bylo kvalitní kolo. V mém případě se jednalo o značku Bob Jackson. Líbilo se mi, i proto, že „Bob“ je přezdívka, kterou mě bratři častují už od dětství. Příčinu k ní nejspíš zavdala šiřatost mé hlavy, která vždy vynikla mým kdysi oblíbeným sestříhem typu „bob“. Tak nebo tak se hezky prolula s názvem mého kola.

Bylo to lehké silniční kolo tmavě fialové barvy s páčkami na přehazování pod řídítka, takže člověk musel vždy vědět, kam sáhnout, třeba i naslepo, když se jelo svižně. Bratři měli kola značky Luc, na nichž jezdil Miloš dříve. Sám si mezitím zakoupil kolo ještě novější, protože dbal na stylovou účelnost posledních modelů. Podobně to měl i Dóda. Pamatuji si, jak si oba pánové svá nejnovější kola poměřovali. Na jejich elitních strojích mě překvapovala lehkost a zároveň odolnost rámu, vyrobených tehdy z titanových trubek. Tedy z materiálu využívaného pro svou pevnost a zároveň lehkost k výrobě letadel a raket, což na mě samozřejmě udělalo obrovský dojem.

Zásadní otázkou všech našich cest se stala doprava bagáže. U několikátýdenní výpravy záleželo na tom, zda jsme jeli sami, nebo jsme měli k dispozici doprovodné vozidlo. To se většinu času ploužilo kolem cyklistů a čekalo na smluvených místech, což s sebou neslo značná cestovní dobrodružství, protože mobily tehdy ještě neexistovaly. Vyznačení styčných bodů tedy patřilo k důležitým momentům každé cesty. V autě jel vždy jeden z nás – v době, kdy jsem ještě neměl řidičák, to zpravidla býval některý z bratrů.

Pokud jsme auto neměli, zabalili jsme věci do speciálního cyklistického baťůžku, který se přehodil přes nosič a upevnil na rámy, aby při jízdě neplandal. V tom případě bylo přirozeně nejdůležitější brát

si co nejméně věcí, takže smokingy a saka zpravidla zůstávaly doma. Nač bychom je taky my sportovci potřebovali? Čím lehčí balíček, tím snadnější jízda. A pokud jsme se večer vydali do nějaké dobré restaurace, v čemž často spočíval vrchol našeho dne, dvojice košil s dvojicí kalhot bohatě vystačily.

Na jedné z cest jsem měl možnost nahlédnout do Milošovy batohy a to mě velmi poučilo. Měl tu všechny potřebné části oděvu i toaletních potřeb a zároveň bylo vše vzorně uspořádané. Řekl mi, že mírná úspornost je otázka zkušenosti, kdy člověk zjistí, co vlastně ve skutečnosti potřebuje. Jeho balíček byl proto lehký a dal se jednoduše přenášet. Při jízdě na kole, kdy se často překonávají vysoké kopce a každý gram váhy je najednou znát, se zkrátka člověk úspornosti naučí.

Každá z našich cest měla něco do sebe a trvala jistě více než měsíc. Nezřídka jsme v součtu najetých kilometrů za jednu túru překračovali tisícovku a přejeli hranice několika států západní Evropy. Nejoblíbenější destinací byla od začátku bezpochyby Francie, zejména díky vynikající gastronomii, která tvořila významnou součást filozofie našich cest.

Tím se dostávám k podstatné relikvii, labužnické bibli s názvem *Michelinův průvodce po restauracích*, vydávané s železnou pravidelností rok co rok pro každý ze států západní Evropy. Využili jsme ho zejména jako průvodce po Francii, ale i Holandsku, Belgii, Dánsku a dalších státech, které jsme navštívili. Především tato jídelní kniha knih nesměla chybět v naší cyklovýbavě a s lehkou nadsázkou by se dalo říci, že byla důležitější než mapa.

Bez opravdové mapy bychom ovšem do oblíbené restaurace nedojeli, a tak si Miloš nejprve bedlivě prohlédl tu cyklistickou. Zorientoval se, kde se nacházejí větší městečka a případně města ve vzdálenosti do 60 km, a následně nalistoval příslušnou lokalitu v michelinském průvodci. Pokud v ní Michelin uváděl nějakou restauraci, i třeba bez jediné hvězdy, znamenalo to, že se tam dá skvěle najíst. Na to se dalo naprosto spolehnout.

I kdyby se zajímavý cíl nacházel dále, např. do 80 km, pořád ještě přicházel v úvahu. Pokud se ale jednalo o vzdálenost kolem 100 km, museli jsme mít už velmi pádný důvod vydat se na takovou pouť.

Milošova snacha Klára Formanová a já na hydrovačce při cestě na kolech [4]

Mohla jím být právě michelinská hvězda – a dalo by se říci, že mezi vzdáleností a kvalitou hospody na konci cesty fungovala přímá úměrnost.

Rozhodně tedy nešlo o čistě sportovní motivace překonávat rekordní vzdálenosti. Někdy jsme měli prostě jen velký hlad. A to teprve začalo to správné dobrodružství. Dobře se dalo najíst samozřejmě i tam, kde jsme nic v Michelinu nenašli. Po dlouhé cestě jsme pak ocenili i domácí kuchyni v některém z bister na jihu Francie, o kterých neměli u Michelinu ani ponětí. Nešlo tudíž čistě jen o počet hvězd, ale zejména o Milošův instinkt najít dobré pohostinství, který s mnoha lety zkušeností vybrousil takřka do geniality. Věděl totiž, že dobře se najíst je poměrně zásadní součástí spokojeného života, ať už si pod tímto pojmem každý z nás představuje cokoliv.

Dobře se najíst neznamenal jen ukojit hlad. Byl to velmi důležitý obřad každého večera. Vzácná chvílka, kterou chtěl Miloš prožít a užít plnými doušky, a my jsme měli tu výjimečnou příležitost být u toho s ním. V mnohém to charakterizuje okamžik po jedné z opulentních hostin, kdy jsme na chvíli spočinuli, Miloš se zahleděl na prázdný talíř a nostalgicky pronesl: „No, a už se těším zítra na večeři.“

Během našich cyklocest se zpravidla neobědvalo. Cestovní den rámovala dobrá snídaně, následovala zhruba 5–6hodinová cesta na kole s občasnými a velmi důležitými přestávkami na doplňování tekutin, které Miloš nazýval „hydrovačkami“. Při delších úsecích bez vesniček jsme vzali zavděk lahvemi na kole.

Ve Francii byla naším nejoblíbenějším zdrojem tekutin minerálka Perrier se sirupem „cassis“, tedy se šťávou z černého rybízu. Dosud slyším Milošovu dunivou větu po etapě o nějakých dvaceti nebo třiceti kilometrech v některém z nekonečné řady víceméně domácích francouzských bister: „S’il vous plaît, deux Perriers avec sirope de cassis.“ Tedy v překladu: „Prosím dva perriery s rybízovým sirupem.“

Jako človíček, který se dostal poprvé do světa, jsem zpravidla kopíroval jeho volbu jednoduchým dodatkem: „Moi aussi, mně to samé.“

S každým takovým dnem na kolech souviselo pochopitelně i ubytování. A protože Miloš bydlel rád pohodlně, jednalo se často o podniky zvučných jmen. Někdy ale šlo prostě jen o přespání a na luxusnost se nehledělo. Jako v té době trochu rozmazlený synek jsem se však vždy zajímal především o to, jestli bude na pokoji televize.

FRANCOUZŠTÍ PŘÁTELÉ

Mnoho cest začínalo nebo končilo v Paříži. Mluvím-li o tomto městě ve spojení s Milošem, samozřejmě se mi opět vybaví skvělé restaurace. Ne nutně tím ale míním podniky nejslavnější nebo nejdražší. Například ve slavné restauraci Maxim, kterou najdete v každém průvodci jako podnik se špičkovou gastronomií i špičkovými cenami, jsme nikdy nebyli, a dokonce jsme ani nikdy nemluvili o tom, že bychom do něj chtěli, měli jít nebo že bychom přišli o něco důležitého tím, že jsme ho vynechali. Beztak jsem přesvědčený, že Miloš všechny tyto podniky dobře znal, stejně jako samotné město, kde mnohokrát pobýval při svých pracovních i prázdninových cestách. Myslím, že tyto reklamou prosazované podniky nevyhledával, zajímala ho místa, kde se líbilo a chutnalo právě jemu.

Jednou z jeho nejoblíbenějších pařížských restaurací byl podnik Chez l'Ami Louis, tedy U Přítelů Louise. Byla to menší hospůdka v zastrčené ulici, kterou byste v Michelinu nenašli, a přesto si její kouzlo a zejména kuchyně získaly Miloše natolik, že ji neopomněl navštívit, kdykoliv do města zavítal.

Všechno tam bylo „jako doma“. Miloš už kdysi dávno vyfotil původního šéfkuchaře, který byl tatínkem současného provozovatele restaurace. Fotka, kterou tu měli vystavenou, připomínala jak osobní charakter podniku, tak úctu, kterou místní personál k Milošovi choval, nejen jako k příznivci zdejší kuchyně, ale především jako k příteli celé rodiny.

V Paříži nám velmi často dělal společnost Milošův spolupracovník a velmi dobrý přítel Paul Rassam, francouzský filmový producent

a jeden z nejlepších Milošových přátel. Jeho bratra Jeana-Pierra Rassama nepamatuji, ale oba představují významnou generaci francouzských producentů generace 60.–70. let, stejně jako třeba Claude Berri. Právě posledně jmenovaní dva pánové se v srpnu roku 1968, sotva pár dnů po invazi vojsk Varšavské smlouvy do našeho státu, vydali na Milošovu výzvu do Prahy, aby přivezli do bezpečí Paříže naši matku a oba bratry, tehdy ještě chlapce, než se vyjasní, co bude dál.

Matka ve svých vzpomínkách popisuje situaci, kdy oba pánové najednou zazvonili u dveří jejího pražského bytu a sdělili jí, že má půl hodiny na to, aby se sbalila a vydala se s nimi na cestu do daleké a neznámé ciziny. Matka volala svým rodičům, ale nikdo nebral telefon. Internet ani mobily v té době neexistovaly, takže komunikace mezi lidmi probíhala dost složitě. Když záhy všichni vyjeli z naší ulice, potkali na jejím vršku dědečka a babičku, kteří se k nim nic netušíce vydali pěšky na návštěvu. Matka zavelela přibrzdit a přímo na ulici začala vysvětlovat, proč a kam jedou. Babička se zeptala, kdy se vrátí, na což matka odpověděla, že neví. Babička začala plakat, protože nevěděla, jestli se vůbec ještě někdy shledají. Jenomže nebyl čas na vysvětlování a na loučení.

Celá výprava se ihned vydala na cestu a doslova mezi kolonami tanků křížujících naši republiku se jí podařilo vyjet ze země a posléze dorazit až do Paříže. Hranice Československa pak už zůstala otevřená jen několik dní. Tak začal jejich tamní, asi tříměsíční pobyt, na který dodnes vzpomíná. Nakonec se s mými bratry vrátila do Prahy, zatímco Miloš se vydal do USA, čímž se jejich osobní cesty rozdělily.

Nezbývá mi než obdivovat husarský kousek obou mladých francouzských filmařů, kteří se v okamžiku okupace vydali neohroženě na cestu do komunistického Československa, aby zachránili rodinu svého kamaráda. Byl to příklad neobyčejného přátelství a obětavosti panujících i mezi kolegy-filmaři této generace tzv. nové vlny.

Paula Rassama jsem potkal o mnoho let později. Jeho příjmení naznačuje arabský původ této rodiny. Paul, kterému je nyní už přes 80 let, koprodukoval Milošův film *Valmont* (1989) a mezi jeho další významné práce patří i hollywoodský velkofilm v režii Olivera Stonea *Alexandr Veliký* (2004). Vždy na mě působil spíše jako opak svého bohémského bratra, o kterém jsem pravda jen slyšel. Byl to velmi

skromný a klidný člověk spíše vážnějšího výrazu, oddaný Milošovi, kterého měl upřímně rád a pro nějž by udělal cokoliv. Působil jako skutečný praktik, který má mnoho zkušeností z filmu i ze života, ale nemá potřebu je nijak stavět na odiv.

Při Milošových pobytech v Paříži mu byl vždy věrným průvodcem a nezdědka také zavítal do hospůdky U Přítele Louise. Pamatuji si, jak nám někdy na konci 90. let ukazoval v pařížských ulicích ve svém voze systém GPS s mluvenou náповědou. Tenkrát se jednalo o moderní novinku jen pro vyvolené. Paul schválně přešel zvolený cíl a my se bavili tím, jak nekonečně a až nelidsky vlídný ženský hlas promlouvající z automatu začal ihned hledat náhradní řešení, jako by se nic nestalo.

Do party bezpochyby nejbližších Milošových přátel patřil i jeden z nejslavnějších filmových scenáristů na světě, Jean-Claude Carrière. Ten napsal mimo jiné většinu legendárních Buňuelových filmů. S Milošem spolupracoval na *Taking Off*, *Valmontovi* a později i na *Goyových přízracích*. Ještě ve spolupráci s Václavem Havlem rovněž rozpracovali scénář k filmu o událostech okolo mnichovské dohody, který se jim bohužel vzhledem ke kontroverznosti tématu nakonec zrealizovat nepodařilo. Můžeme si jen představit, jak zajímavý by byl výsledek takovéto spolupráce.

Jedna z mých nejstarších vzpomínek na tohoto kultivovaného a elegantního pána s jemným smyslem pro humor se datuje někam na konec 80. let 20. století. Vyjet do hlavního města Francie už nebylo v této době tak nemožné, i když přejezd hranic směrem na Západ a podezřívavé pohledy celníků nahlížejících okénky do auta jsou momenty, na jaké člověk nezapomíná. Světla a neony Paříže zkrápěné drobným a osvěžujícím deštěm se oproti tomu v mé vzpomínce blyští vesele jako na pouti. Rozdíl mezi těmito dvěma světy při přejezdu skrze hranici železné opony musel prožívat podobně jako já každý.

Vzpomínám i na další návštěvu v soukromém domě pana Carrièra někde na okraji čtvrti Pigalle. Bylo to asi v roce 1990, čerstvě po jeho scenáristické spolupráci s Milošem Formanem na filmu *Valmont*. V té době mi mohlo být tak 13 let, takže si pamatuji vše jen v zamlžených obrysech. Vybavuji si menší barokní palác s velkým schodištěm a místnostmi zkrášlenými starými obrazy i sběratelskými předměty. Kdesi ve spodní části domu se dokonce nacházel soukromý bazének.

V Milošově oblíbené restauraci U Přítel Louise (Chez l'Ami Louis). Vlevo producent filmu Valmont Paul Rassam, vpravo jeho scenárista Jean-Claude Carrière [5]

Seděli jsme v obývacím pokoji s oběma mými rodiči, Milošem, panem Carrièrem a jeho tehdejší ženou Auguste.

Paní Auguste přinesla na tácu husí játra upravená podle svého vlastního receptu a mě nenapadlo nic lepšího než pronést přede všemi větu, kterou jsem zaslechl používat ve Francii ve chvílích obdivu: „Voilà!“ V přímém překladu by se to dalo přeložit snad jako „Tady jsou!“, což pěkně zapadlo do kontextu dané situace. Mezi přítomnými to způsobilo bouři smíchu, protože se jaksi nepředpokládalo, že se ten český klučina vyjádří způsobem naznačujícím apetit dospělého jedlíka.

Domácí husí játra jsme samozřejmě nadšeně ochutnávali, protože pro našince se dodnes jedná o výjimečnou specialitu. Cestou z návštěvy se pak řešilo, zdali jsou husí játra lepší u paní Carrièrové, nebo U Přítel Louise.

Tam jsme také o něco později v obdobné sestavě znovu zasedli. Číšník přinesl jídelní lístek, který byl natolik lákavý, že si nikdo stále nemohl vybrat jídlo, jež by bylo pro něj to pravé. Na otázku: „Tak co si dáte?“ proto Miloš odpověděl: „Dáme si to celé až dolů.“ A tak nám začaly skutečné francouzské domácí hody.

Byl tam i jakýsi kouzelník, který si v restauraci vypůjčil lžici a před našimi užaslými zraky ji chvíli třel na jednom místě tak, že se začala sama ohýbat. Do původní podoby už ji ale vrátit nedovedl, což našťestí nikdo neřešil, ani personál. To samé potom kouzelník provedl i s kovovou zvětšeninou amerického dolaru, kterou jsem pak měl dlouhá léta jako suvenýr.

Posunu-li se v čase o mnoho let později – mohlo to být tak 15 let po tomto večeru –, dostalo se mi možnosti navštívit podnik U Přítel Louise znovu. Tentokrát s Paulem Rassamem, Theodorem Pištěkem a opět Jeanem-Claudem Carrièrem. Vybavuje se mi, že nám tehdy představil svoji novou manželku íránského původu, dceru významného ajatolláha, s níž je dosud. Miloš najednou na pana Carrièra záhadně zamrkal a naznačoval, že by s ním potřeboval probrat nějaký nový námět. S tím byly vždy velké tajnosti a ani blízcí se nikdy až do poslední chvíle nedozvěděli, o co jde. Opatrnost je však ve velkém filmovém světě, kde každý slídí po dobrém nápadu, zcela pochopitelná. Soudím, že tenkrát se jednalo o námět filmu *Goyovy přízraky*.

Miloš měl rád v Paříži i spoustu dalších podniků. Jedním z nich byla třeba restaurace Le Duc na boulevardu Raspail. Tam byl častým návštěvníkem, kdykoliv zatoužil po rybě. Já sám jsem se tam zatím nedostal, ale pokud by se to snad podařilo vám, dejte mi prosím vědět, jak tam chutná.

O ŽENÁCH

Na konci jedné z našich cest jsme v hlavním městě Francie zažili dobrodružství zcela jiného druhu. Bratři nás už tou dobou opustili kvůli své další divadelní štaci, já měl druhého dne jet autobusem domů do Prahy a Miloš letět do Spojených států. Co s načatým večerem? Ubytování v hotelu San Régis poblíž Champs-Élysées nabízelo hezkou procházku po známých místech. A tak jsme se na ni vydali jen tak, bez cíle, protože v Paříži je jak známo vždy na co koukat. Luxusní čtvrť v této části města nabízela výhledy na vysoké apartmánové domy, restaurace i bistra, u nichž Miloš nikdy neopomněl projít svým sokolím zrakem za velkými brýlemi jejich jídelní lístek, zpravidla vystavený na reprezentativním stolku a nasvíceným jako svatá relikvie.

Procházka nás zavedla až na Champs-Élysées, kde zářily podniky větší i menší. U jednoho z nich jsem si všiml řady jmen vysázených přímo v chodníku. Šlo o jména filmových režisérů a dalších známých osobností, kteří toto místo patrně někdy v minulosti navštívili. Samozřejmě i s ohledem na francouzský patriotismus se jednalo především o příslušníky francouzské nové vlny, tedy nouvelle vague – jména jako Truffaut, Chabrol, Godard mě upoutala na první pohled. K mému překvapení jsem však našel i spřátelené pány, jako byl Roman Polański a... Miloš Forman.

„Pojď se podívat, Miloši, jsi tu vysázen v dlažbě,“ přivolal jsem ho.

Miloš se na sebe podíval a pousmál se. Myslím, že to na něj neudělalo zase takový dojem jako na mě. Pravděpodobně si už ani nepamatoval, kdy a za jakých okolností toto místo navštívil. Já si však uvědomil,

že je úžasné číst jméno našeho slavného Čecha přímo na nejslavnější francouzské ulici, navíc po boku dalších režisérských a hereckých es tamní kinematografie. Také to ukazovalo na přátelský vztah, který k Milošovi chovali nejen kolegové z francouzské nové vlny, ale obecně i na jakousi sympatii Francouzů k talentovaným filmařům z východní části Evropy. Zdůrazňovali tím kulturní evropanství bez ohledu na místní původ. V dnešní době je tohle téma stejně důležité jako kdysi.

Naše kroky pak vedly dále do přilehlých ulic a uliček, když tu k nám přikročil černoch v honosném livrejovém obleku s letákem klubu Crazy Horse. Tehdy mě napadlo, že to bude nějaký noční klub – nevěděl jsem totiž, že se jedná o legendární kabaret, který v Paříži provozuje svá show už od začátku 50. let. Jeho hlavním lákadlem byl pochod spoře oděných žen v blondatých parukách. Zvláštní pozornost zde věnovali tomu, aby byly tyto krásky stejně vysoké, čehož se docílilo různou velikostí podpatků, a i v líčení a úpravě vlasů vypadaly jedna jako druhá. Možnost navštívit tento podnik mě samozřejmě nadchla. V Praze jsem nikdy v žádném takovém nebyl a pohled na krásné ženy mi dělal odjakživa dobře.

Na téma žen jsme toho s Milošem nicméně mnoho neprobrali. Bylo to dáno věkovým rozdílem a tak trochu výchovným přístupem, který ke mně, náctiletému holobrádkovi, zachovával. Velmi rád jsem ovšem od něj na toto téma cokoliv vyslechl, protože mi bylo známo, že on v tomto směru zažil mnohé. Vybavuje se mi jedna z jeho vět, kterou si posteskl: „Kdybych tak kdysi věděl vše, co vím dnes...“ Na mou otázku, co by to teda mělo být, ale jen odvětil, že tahle zkušenost je nepřenositelná. A také že není kam spěchat.

Jednou jsme přece jen zabrousili na téma seznamování. Zajímalo mne například, zda je možné, aby se muž seznámil s jakoukoliv ženou, která se mu zalíbí. Teoreticky ano, bylo mi řečeno, ale prakticky to je tak, že si žena stejně vybere sama. Budiž to konejšivou zprávou pro mnoho z nás, že každé zboží má svého kupce. Miloš k tomu ale jednou dodal: „Bobo, už je na čase, abys taky trochu dbal na to, jak se oblékáš.“ Jeho rada je bohužel aktuální dnes stejně jako kdysi...

K tomu se mi vybavuje i moudro, kterého se mi dostalo od mého vlastního tatínka, s nímž jsme se o ženách taky moc nebavili. To je ale snad pravidlem, že o těchto věcech si kluk popovídá spíše

Miloš byl ženami fascinován a zároveň sám fascinoval ženy [6]

s někým jiným než s rodičem, ať už se jedná o strýčka, blízkého rodinného přítele, nebo staršího kamaráda. Tatínek mi však dal radu, kterou zase jemu dal prý jeho otec, tedy můj dědeček a spisovatel Kratochvíl, v době, kdy nebyl v jednoduché rodinné situaci. Ani s ním prý o ženách nikdy předtím ani potom nemluvil. Tehdy mu řekl jen: „Jendo, ženy jsou krásné, ale nesmíš si to zkazit.“

Na jedné z našich cest jsme měli kola netradičně uložená v nějaké garáži. Miloš mě poprosil, jestli bych mu do ní mohl zaběhnout pro něco z batůžku, a dal mi klíč. Garáž jsem mezi mnoha dalšími našel, ale otevřít se mi ji nepodařilo. Po návratu jsem si vyslechl, že nezvládnou ani takhle jednoduchý úkol a že jsem se nejspíš dobýval do garáže cizí. Miloš vzal důležitě klíč a šel si pro věci sám.

Po nějaké chvíli mi zatukal na dveře. „Bobe, omlouvám se ti. Já jsem se tam taky nemohl dostat. Asi zrezlý zámek, takže mi musel pomoci

jeden kolemjdoucí.“ A na usmířenou mi hodil na postel časopis, který jsem nadšeně uvítal: *Playboy*. Opravdový *Playboy*! Musím říct, že jsem se vždycky styděl kupovat erotické časopisy, i když zrovna *Playboy* byl vedle nabídky podobných titulů velmi slušný a solidní. Byl to ale můj první, a tak mě to velmi potěšilo a obsah jsem samozřejmě velmi detailně prostudoval. Jsem si jist, že Miloš dobře věděl, co mi udělá radost.

Vzpomínám si také, jak mě upozornil, že není vždy nejšikovnější udělat na dívku příliš dobrý dojem. Vyprávěl historku od amerického Lake Placid, kde si najal loďku s plachtou, aby připravil půdu pro romantické dostaveníčko, aniž měl zkušenosti s podobným typem plavidla. Když dotyčná dorazila, vydali se na širokou vodu, což bylo bezpochyby velice příjemné, dokud nezačal foukat vítr. Co následovalo, k tomu by se prý nerad vracel. Představuji si, že to bylo všelicos, ale nejspíš nic romantického, spíše neplánovaně akční dobrodružství.

Přenesme se raději zpět do onoho atraktivního večera v Paříži před odjezdem do našich domovů. Po večeri v jednom z nekonečné řady pouličních bister jsme se vydali na večerní program onoho slavného striptýzového podniku, který měl ovšem ambici podávat a prodávat svůj program spíše umělecky než lascivně. Miloš se zmínil, že už zde kdysi několikrát byl, ale v době, kdy jsme ho navštívili my, tedy kolem roku 2000, bylo znát, že podnik je svého druhu turistickou atrakcí. Olivrejovaný uvaděč nás usadil do polstrovaných křesel. Vše bylo měkké, huňaté a barevné. Do předních řad se nasunul zájezd několika desítek starších dam. Miloš to okomentoval slovy: „Vidíš? Přišly se podívat na to, jaký to bylo, když byly mladý.“ Je pravda, že zrovna v tomto podniku bych zástup žen nečekal.

Program nás potěšil. Kouzelník předvedl číslo s cigaretami, které zároveň kouřil a zároveň je nechával mizet a znovu se objevovat na neobvyklých místech kolem sebe. Patrně staronové číslo, které se zde předvádělo už po desítky let v obdobné interpretaci. Samotné show krásných blondýn, nahoře bez a dole skoro bez, maširujících na vysokých podpatcích, mě pochopitelně rovněž oslovilo. Přeci jen není nad to vidět ženu živou, tedy „in natura“, ačkoliv dokonalá jednoduitost jejich těl působila až trochu uměle. Druhý den jsme si s Milošem zamávali a šli každý svou cestou. Vzpomínka na naši společnou návštěvu nočního klubu však zůstane navždy.

GRANDIÓZNÍ PŘÍJEZD

Jednou z prvních velkých cyklocest, které jsem se mohl zúčastnit, byla cesta z Paříže až do Prahy. Jejím podstatným mezibodem se stal Verdun. Místo památné bitvy první světové války je prodchnuté vzpomínkou na neskutečné množství vojáků, kteří zde na obou stranách padli a jejichž památku jsme zde uctili. Samotné městečko není velké, a tak mi v mysli zůstal především obraz obrovské zelené louky, tak mírumilovné, že by člověk neřekl, co všechno se zde roku 1916 událo.

K naší výpravě se tam připojil Theodor Pištěk, který dorazil z Čech, aby s Milošem, se mnou a bratrem Matějem pokračoval dál. Po několika týdnech víceméně poklidné jízdy se k nám přidal ještě český dokumentarista Miloslav Šmíd majer se svým nevelkým štábem, který začal natáčet záběry do dokumentárního filmu o Miloši Formanovi.

Vrcholem našeho putování přes půl Evropy v létě 1990 se stal grandiózní příjezd na Mezinárodní filmový festival v Karlových Varech, který je zachycen nejen zmíněným dokumentaristou, ale i kamerami České televize. Akce se konala u příležitosti zdejší slavnostní premiéry Formanova filmu *Valmont*, už ve svobodné zemi. Atmosféra ve společnosti byla porevolučně euforická a prodchnutá radostným očekáváním věcí příštích. A Miloš, který se stal úspěšným filmařem v Americe ještě za dob českého komunismu, byl symbolem této vítané a tolik očekávané svobody.

Při projíždění městem na kolech jsem se zrovna nacházel o něco vpředu. Bylo mi ale řečeno, abych se dle hierarchie naší skupinky

Mezinárodní filmový festival v Karlových Varech (1990) [7]

zařadil na příslušné místo, protože na přichystané uvítání by měli jako první vjet Miloš s Dódou. A skutečně. Na prostranství před festivalovým palácem nás vítal dlouhý zástup fanoušků s českými a americkými vlaječkami, kterým jsme projeli až ke vchodu. Zatímco Miloš zmizel v zástupu novinářů, já se překvapeně rozhlížel kolem, až se mě ujaly dvě hezké slečny s vlídnou nabídkou občerstvení.

NA CESTĚ S FORMANEM

Naše cesta s Milošem v roce 1992 byla výjimečná. Jeli jsme pouze ve dvou a k tomu na olympiádu! Všem předcházela delší cyklistická etapa přes půlku Francie, od Bordeaux přes Burgundsko a Provence až k hranicím Pyrenejí. Touto krajinou jsme obecně velmi rádi cestovali, především pro její romantickou přírodní krásu a rozumný poměr rovin a nevelkých kopečků. Vzpomínám si, jak jsem na rám svého Boba Jacksona lepil samolepky s erby regionů, které jsme projeli. Ke konci našich cest po Francii jsem jich už měl na kole většinu.

Projeli jsme i Gaskoňsko, známý to domov mušketýra d'Artagnana z literárního díla Alexandra Dumase. Když jsme míjeli zdejší nejslavnější městskou pevnost Casteljaloux, nikdy jsme neopomněli z plna hrdla do místních polí vyzpívat několik českých veršů z překladu Jaroslava Vrchlického: „Toť gaskonští kadeti jsou, Castel-Jaloux jich kapitán!“

Z regionů Provence a Burgundska, ale i z blízkého Auvergne se mi vybavují barvitě obrazy bezbřehých zlatých lánů obilí táhnoucích se do nedohledna pod modrým nebem. Jako by tato krajina nebrala konce a my se po ní v rozvážném pohybu přesunovali na kolech po silničkách od políčka k políčku, od kopečku ke kopečku, od lesa k lesu. Při průjezdu nekonečnými řadami vesniček a vesnic s hospůdkami a udivenými pohledy místních strejců, kteří zde nejspíš seděli odnepaměti, jsem si uvědomil, že tady se s příchodem moderní doby příliš nezměnilo. Nezřídka jsme k místním zajeli, „nahydrovali“, prohodili několik slov o naší cestě a novinkách z daleka a zase se vydali jako novodobí poutníci rozvážně, ale neodvratně vpřed.

Cestou jsme spolu mnoho nemluvili, veškerou energii jsme soustředili na šlapání, které dalo při delších kopcích zabrat. Miloš si zpravidla ihned přepnul přehazovačku na nejlehčí převod, a snáz tak překonával i pěkný „krpál“, jak jsme kopcům říkali.

Pozorně jsme sledovali cestu, abychom se neztratili. Každá ztráta s sebou totiž zpravidla nesla prodloužení denní trasy a to mohlo být při delších etapách dost náročné. Bez doprovodného vozidla jsme měli všechny naše věci s sebou na kolech. Mobilní telefony tehdy ještě nebyly a my se museli dostat na vytyčené místo, jinak bychom neměli kde přenocovat, a co víc, ani se kde večer najíst! Miloš, většinou jako vůdčí jezdec, měl tedy na menším baťůžku s náradím rozloženou mapu v co nejmenším měřítku a bedlivě sledoval, kudy jedeme. Obyčejně se do cíle podařilo dorazit, ale jednou jsme bloudili tak dlouho, až jsme najeli přes 120 km, což už byl na náš průměrný styl 60–80 km denně trochu nadstandard.

Jak jsem už zmínil, po vydatné snídani v místě noclehu se už dále během cesty nejedlo. Dalším pokrmem byla až večeře, která se však svojí hojností vyrovnala dvěma jídlům dohromady. Během této slavnostní odměny za naše sportovní úsilí jsme rovněž mohli vše probrat a dále naplánovat. I když Miloš během odpoledne důsledně nejedl, mně se přeci jen tu a tam podařilo objednat nějakou bagetku s domácí paštičkou nebo sýrem. Při takovém výkonu chutnaly i s minerálkou Perrier a sirupem cassis jako nejvybranější pokrmy z michelínského restaurace.

Náš pevně daný režim spočíval v jízdě po šest dnů v týdnu. Den sedmý jsme si dali volno. Vždy jsme se na něj těšili, jako se těší pracující člověk na víkend. Kolo bylo na prvním místě a jízda vpřed tím nejdůležitějším, ale takto jsme měli i prostor na odpočinek před další cestou a možnost si třeba vyprat svršky. Miloš v tento volný den velmi rád pospával, a pokud jsme nekoukali na Tour de France, měli jsme naladěný americký zpravodajský kanál CNN. Miloš ho sledoval, co ho znám, prakticky neustále, a formoval si tak zasvěcené názory na dění v USA, Evropě a zprostředkovaně i u nás optikou člověka, který už v Americe prožil nějaký ten pátek. O dění u nás se ale vždy zajímal. Při setkání s někým z Prahy zjišťoval aktuální novinky, lidově drby, takže byl v obraze jak ve světě, tak v Čechách.

Výjimečný měl i instinkt nebo „nos“ na lidi, situace a orientaci v nich. Myslím, že právě jeho instinkt vypěstovaný od dětství, od kterého se